

Tandori Dezső

„...inkább csak úgy önmagában...
a határban”

Szentkuthy Miklós és más dolgok

I

Füzi Laci! Köszönöm a *Lakatlan Szigetet*, ráleltem egyik titkos vízjelére, ott, ahol Joyce és Szentkuthy taglalása után arról írsz, hogyan adott vissza Neked Szigliget valamit, amit rég elveszettnek hittél. „Feltehetően a téli falut...” Randa szóhasználatával mondom: nem véletlenül emlegeted hát valamivel korábban Brueghelt. És most nem akarok kitérni a Dublin-döbbenetre, a magaméra, 1994 február, a téli város a Liffey partján ... minden, csak nem amit vártam, nem, az nem volt. Mégis kaptam egy lehetőséget, mellyel „kitaposásig” éltem, úgy, ahogyan sok-sok régi cipőm van, másfél évtizede, hét-nyolc éve élő cipők, pestiek, londoniak, és nem vicc, hogy Dublinnal búcsúztam a repüléstől, a tengertől, a Bécsen-túl-bármitől, teremtettem meg magamnak azt a lehetőséget, hogy sehova ne menjek, tiszta lélekkel ne. S nem, hogy 6-szor, bocsánat, fejfelé írtam, 9-szer 7, 63 éves leszek, marhaság mondaná Ottlik (majd keresek Naplódban Ottlikot is, lesz?), nem, most 6. napja nem voltam kint a lakásból, már a házban sem megyek most sehova, és a másik Lacinak (Villányi) megírtam, hogy van ez (rendben, meg vagyok fázva, plusz), de hogy a tenger nem, Innsbruck nem, semmi meghívás nem, és nem is tudom mit akartam mondani. Reciprok értékek! Mert hát (hogy kedves szófordulatoddal éljek; élő), látod, én pontosan a fordítottjáról „érkeztem meg”, a visszáját „nyertem meg”, ahogyan te a valahol önmagában, a határban álló kis házról álmodozol, s hogy a magány nem alkotóházi, á, napokra, hetekre úgy tűnnél el ott, hogy nagyon is „vissza tudj csatlakozni a világhoz”, idézem magamat, „a szükséges pihenőt adja meg...”, idézlek Téged, az ilyesmi, „egy másik életritmus segítségével”. És Joyce könyvét olvasod Szentkuthy fordításában, és így csatlakozhatom én a világnak egy bizonyos részéhez, Joyce-hoz (vagy a „tornyos” Yeats-hez, ott Dublin déli részén, Sandymount tengerpartján, ám erről Villányinak írtam Győrbe), igen, hozzá kevésbé, de Szentkuthy nagy adósság! Ha nem utálnám az ilyen többször: „adósságunk”. Könyvedből számos részletet előcibálhatnék, mert igazi napló, igazi Lakatlan Sziget, ahová az egyetlen vihető könyvet viszi az ember, viszed Te is: a még megírandót, ha-ha-ha! Nem, de sok mindent másképp látok, amióta naplódát olvastam. Nem mondanám például soha könnyelműen, hogy az íráshoz az ivás *kell*, ahhoz se, semmihez se, nem vagyok szesz-rab, miért van mégis az, hogy ha kimozdulok itthonról, „végigiszom a végigihatókat”? Erre nincs olyan egyszerű válasz. Dublinban miért tudtam beosztani? Pedig olyan kis kopár volt már, gyakori kettős-szívárványa ellenére, az az ottlét ... nem bírtam rávenni magam egy csekély összegű (jól etalált eszméjű!) lófogadásra, egycsapásra visszanyertem volna költségeim 90%-át, olyan keveset költöttem, naponta háromszor 1,85 deci (deci!) borocskát vásároltam, s hol Cabrában, hol Phibsben, hol Sandymount vidékén, elegendő volt; nem a magány ellen kell a pótszer, a jól meg nem valósuló magány miatt kell (Neked a határban álló, nem gazdag környűlésű ház adná meg ezt a jó magányt), taxisommal a reptérre, hajnalban, ezért beszélgettem el olyan jól. Dublin megadta ezt a jó magányt, fejem áztattam esőkben, nem vettem fel sapkát se, vasárnapios kihaltságban, mint J.A. a palánkok mellett, autóiskolás (!) kamioncsonkok mellett, zsákolts krumplics, ládázott répa kis halmi, faszén papírcacskói mellett haladtam jó magányban, persze végig Nagy Teljesítmény volt, drága likőrként inni a kommersz francia bort a parányi üvegből, a tenger szürke volt, tarajlott, nem volt külön, sőt, mint Tihany félszigetének tövével a nagy kövekkel, mindegy, hogy Yeats tornyát csapkodták volna a hullámok, mindegy, hogy a „spriccerek” elől összetársasodva „menekültünk”, idegenek. Nem volt mindegy a nagyon zöld rögbipálya, melyen – váratlan ajándék! – átvághattam, hogy megússzam a kerülőt, miért kellett megúsznom, az enyém volt a világ minden ideje négy napra, háromra, mégis. Más ritmus, más téma? Nem tudom. Mészöly völgye jut az eszembe az ötvenes-hatvanas évek fordulójáról, mentorom volt nekem akkor ő, jártam nála. Bérelt kis ház a határban. Szekszárdon át haza. Fene emlékszik már ezekre a részletekre. Csak a korszó víz, a dió ... a szomszéd átköszönése. Ittünk is valamit? Ilyen dublini mennyiséget? És amit Mészölytől idézel: hogy a lét „tudományának” általános fogalmaival megjeleníteni ezt a mi itteni „speciális” létezésünket ... igen, ahogy nagy Joyce-évforduló volt, sőt, meglehetősen sok azévi (ismétlem, 1994) dublini, egyáltalán, írországi tartózkodásom során (Belfast, Cork, Curragh, Roscommon, Galway, Mallow, Punchestown, Navan, Leopardstown, ki ne maradjon Westport, Limerick, Tipperary ... ! ahol messze volt a falu, naná, mert a vasútállomástól dízelkordéval, vissza taxival, az ír taxi, régi álmom volt ... ! tessék, megvalósult ... kellett a ló pályához visszamennem, kár volt szobát foglalni, maradhattam volna az állomáson, Limerick Junction, vonat amaz évszakban Tipperarybe nem közlekedett, de nem bántam meg azt az egy éjszakát, a verseny után gyalog mentem haza az országot mentén, jó volt, régi emlékek, más ritmus, visszafiatalodtam negyven évet, de mégse, nem, nem, minden ugyanaz maradt, ami volt, csak még jól volt, a 9-szer 7-ben nekem már nincs jól, s ez így van jól; annyi minden volt álm-jól, hihetetlen-jól, ne tovább!) bárholi Joyce-ünnepet láttam, a messenge boyok (csak Karinthy-nál láttam e nevet! jól írom?) biciklis versenyét stb., hát ahogy azért Joyce, ez kivételesen ki van elemezve, Joyce ki van, az ír életet a „görög élet”, a polisz nagy fogalmaiba is átteszi, vagy Gulliver valamelyik világába, anélkül, hogy jelképes lenne, láttam a széttépett szekfüket a rémes-véres robbantás emlékműve környékén, egyik fél gyalázta a másikat, fogja gyalázni, mosolyogtam csak, hogy „békefolyamat” ... igen, a helyi létezés, be sem fejezem. Rész-e a magyar Joyce-szöveg megalkotója, Szentkuthy Miklós a mi itteni helyi létezésünk evidenciájának? Hogy ezt elemzem, kevés a helyismeretem, a Szentkuthy-tudásom, de amit ígértem Neked, Laci, hogy könyvedből kiindulva írok Nektek Szentkuthyról, azt állom – és napló a formája eddig. Közbeiktatom, amit Nálad lelek, aztán az *Alázat* újabb átlapozása következik, írtam róla egyszer már, elolvastam, ez most új találkozás lesz. Előrebocsátva: Szentkuthy még ma sincs itthon úgy, ahogy kellene, úgy, ahogy nála kisebb, tőle eltérő formátumban, vele azonos rangban mások itthon vannak, s nem tudom, épp könyved egyik részlete (az abbahagyásról vallott vala a csak-a-munka világáról) riasztott el, hogy én itteni létezésről, utról, abbahagyásról stb. beszéljek. Jó volt, hogy ott volt a dízeles targonca, bevitt a hotelomhoz (messze volt Tipperary és jócskán zuhogott az eső), kis belső udvarra láttam, tetőkre, az ott szemközt a champion ugrózsoké papájának a háza, mondták, az ezredesé ... Tipperary pályája jó volt, csak tkp. Limerick-Juncti lenne a helyes neve, de ki beszélne így, ha Tipperaryt is mondhat, éljen az oldottság, az otthonosság, éljenek a nagy fogalmak, s való igaz, ne szürkítsük el azt, ami színes, Tipperary – maga egy legenda! Jó, persze, nem abban az értelemben, hogy mit tudom én Showfire Crackle „Busty” Five Novices’ Chase Class F 0-105 rated ... vagyis a túlzott szakszerűség (ez az aznapi tipperary-program, „a menü”, „the card” egyik fogása volt), és nincs kifogás. Lehet viszont 1 árva szál ír fontba játszani, Laci.

Csak egy mellékjegyzés, Lacikám, még egy. A III. részben itt aztán merőben Szentkuthynál maradunk. Nehéz az emberi helyzet, az itteni, ha a lét ontológiájához akarsz eljutni ... mit, eljutni, ne túlozzunk, csak „elsugallni” akár ... Mészöly iskolája, hogy az ember ilyeneket mond (ismételve „az ember”), nehéz a helyzet már Tipperaryvel is, nem hiába vannak Ottliknál „az elbeszélés nehézségei”, igen, hát vannak olyan speciál-tárgyak, melyeket nagy kérdés, el lehet-e beszélni egyáltalán e-e-e-e-é-i. mire megmagyaráznám, hogy egy fantasztikus Koala Kártyabajnoki hajrá miért egy fantasztikus hajrá, 29 év házi kártyabajnokságáról kellene beszámolnom, ismertetnem például a „Barnabás/Tartal Medve” klubot, s hogy Börtön Ricsi majd csatlakozik hozzájuk, és hogy „Koala/Postage/Nyuszi”-nál a Nyuszi az egy Rudi nevű mezei veréb testvérkéje volt, és halála előtt folyton fürdött, fürdött a szappantartó-fürdőkádjában, és a végén ugyanolyan kis rongycsomóként halt meg, mint az lcsi, széncinegénk, és ja, mit kell tudni „Ullstein/lcsi” klubunkról, mik az eredményeik, és két liga van húsz-húsz klubbal! Mikor a legtöbben az olasz első osztály, a spanyol első osztály csapatait se tudnánk felsorolni, ha a Bundesliga vagy az angliai Premiership iránt érdeklődünk, és hogy Ratinho, Rivaldo, Ronaldo, Regaldo, Rodrigo, Redondo közül ki nem focista, nem könnyű kvíz-kérdés, mert hátha van már brazil strandokon egy Regaldo nevű szupertehetség stb. Tehát ahhoz, hogy a költőt megismerjed, költő-országba kell menned, mint Goethe írta, és akkor, ha – engem hagyjunkt! én már az absztrakt, a pop art stb. „ismerője” vagyok inkább csak – olyan túl sok az ismeret, mint Szentkuthynál, kettős a veszély. (Mindjárt megnézem, Te mit is írtál erről.) Egy: nem tudjuk követni „a palit” (ja, nagyon helyes fickó ez a Szentkuthy, akár egy buli-arszlán is! de ne mondana ilyen sok minden izét), kettő: „a pali” maga elcsúri-tekeri kicsit a dolgot, can't help it, mi a francot tehet ellene, jön és jön a sok minden izé s ő mondja.

Jó, ez nem tartozik ide, ennél egyszerűbb (is) a helyzet. Van a restség ... vannak az érdekek ... van a színvonalasítás ... nem én mondtam egyiket se. Töled, másoktól idézem. Vannak már-eleve-csak-rosszul-eldönthető dolgok. Akkor nem a dolgokban van a hiba, még ha vívmányoknak látszanak is? Ezt mind hagyjuk. Az Amiens Road (Street?) Dublinban frankón lepusztult utca. Kis Harlem, kis Bronx, kis Brooklyn, a maga módján. Vagy nem tudom. Rég volt.

Szentkuthy rajzairól és fordítói művészetéről írott bekezdéseidet nem idézem ide. Ellenben nézzük ezt: „Szentkuthy ... nemcsak kifejezni akart, hanem hatni is ...” És: „... totális volt a jelenléte – ahogyan maguk a szövegei is totálisak”. Szentkuthynál (TD) nagyon kényes kérdés, szövegeknek nevezhető-e a prózatest, ám ezt hagyjuk. Is. „... aki elfogadja ezt a világot s ezzel együtt a világ totális megközelítését, az létezni tud benne ...” (Remek meglátás, Laci!) Tovább: „... akinek fenntartásai vannak vele kapcsolatban, az azonnal menekülni próbál tőle”. Erre mondják, mutatis mutandis egyebektől is, másoknál: az épp-hogy-nem-totálistól, a sok partikularitástól, melyet szöveg vagy nem szöveg fűz egybe, s kérdés, nem valami „hatás” szándéka ... ó, nem az, nálam pl., hogy bárkire hatni próbálnék még. A „visszavonulás” helyett ezt mondhatom (még, amíg bárki kitűnő kijelentése, tartása stb. el nem veszi kedvem: „Rész *ebben* én nem veszek!” – magyar literátus helyzetünk színművünk – „Ellenben használja meglévőimet ki-ki úgy, ahogy meg tudunk egyezni felőle.”

S hogy Tompa Mária révén megtudjuk: Szentkuthy a napjait is totálisan építette föl. „széthullásaim! Hanem hát nem is „abklaccs”, „levét” a másik író. (Levenni a zenét, levenni egy mintázatot a falról stb. Más-és-más totalitások. Vagy hát ez se szerencsés szó? Egy-egy technikai meghatározás minden? Végső soron marad a Snowfire Crackle, mint egy régi nagy ló neve, a „Busty” Five egy építkezési (távfütési? cukorkagyártó?) vállalat, a Chase az a magasabb, fix gátakon zajlított verseny, a Novices' nem novíciák (mily fura volt nekem ez tíz évvel ezelőtt a gátversenyek angliai szentélyében, Chaltenhamben, ahol azt se tudtam, hogyan kell fogadni, elméletben találtam el csak a Szpéro madaram, Nagy Halottam fehérült loait idéző Crystal Spirítot, a 27-et a 28-ból), nem, hanem kb. olyasmi, hogy chase versenyen az elmúlt egy (másfél?) évben nem nyert az adott ló egynél több versenyt, a hurdle gátnemben nyerhetett akárhányat, mit tudom én, négytől tizenévig terjednek a gátló-életkorok, gát-ló, így értem, a totális vagy túl sok partikularitást felvonultató író önmaga számára a gátló, gát-ló régi vicc; az F egy igen alacsony osztály, még van G és H, a 105-ig „rated” azt jelenti, 0 értékszámú ló is indulhat, de 106-os már nem. Mennyi partikularitás a totalitásban ... s ehhez Neked, Laci, a Balaton felől (felé) zúduló szél, a Badacsonyi látványa a Külsőhegyi útról, nekem a Füred-Tihany közti száraz nádbugák, a nagy tél a hideg felé, a nagy tömeg az ir sőrsátrakban (Cheltenham; örültem, ha szabadulok onnét, de még mennyire „novice” voltam lolilag), ám a hidegséges angol lankák, a döböntő élmény, hogy trénernek, tulajok érkeznek helikopterrel, e szűnyogok ott álldogálnak unottan, izgatóan a hatalmas pálya közepén, és a többi.

Totalitás és partikularitás, ismétlem.

Az alázat kalendáriuma „(1935-1936)”-os keltezésű.

Kis lapozgatás után itt kezdem: „Az ilyen »témák« persze nem kidolgozandó ötletek ...” Itt: Shakespeare és a szerelemnek valami nem is oly bonyodalmas szerpentinje stb. – „... bár a kidolgozásnak valószínűleg nincsenek belső akadályai, hanem, hogy pontosan határozzuk meg őket: a hipochondria epikus *metaforái* ... Tessék, épp oda jutnánk értékelésünkben, hogy Szentkuthy a vízjeléig valódi esszéista, „ő maga, az”, amikor máris az epikai lehetőségeket villantja. Szennyes hasonlatot hozok erre: Totyi madaram gépelő jobbom kézfejeére száll (ez csak ügyetlenül mondható, vagy élet-ügyetlenséget kell híven így kifejezhetnem?), és ülne rajta, míg én Szentkuthyt szálazom, ám orrom a náthám mocskát csorantja, oda kell szökkennem zsebkendőmért, mire szegény madárkám elszökken(se baj, jön újra), és mi történt, mi van, mi maradt? Miből? Szentkuthy: „... egy-egy intenzív életmozzanat mindig csakis ilyen gyakorlati elképzeléseket, *történet*-lehetőségeket vált ki, mely lehetőségeket aztán részben erőltetett anakronizmussal, részben meg épp ellenkezőleg: aggályos történet-pszichológiai szimattal, a múltba vetít, titkol és maskarál az ember”. Mennyire nem Musil (sem), nem Joyce (!), nem Doderer/epika. Itt valaki követhetetlen gyorsasággal tekint át-végig magán, s hogy lassúbbságunk számára követhetővé váljon, esszéisztikusan *beszámol*, és nekünk akkor ez, a megkapott lehetőség „túl sok”.

Túl sok – vagy gyönyörűség, mellyel nem bírnak betelni. Ennyiben eszme-erotikus a Szentkuthy-esszé, ha történetesen nem kifejezetten az.

A 22. rész így kezdődik (az iméntiek után): „Zsidó vacsora ...” S végződik: „A tartalmak el is veszítik körvonalait a feketekavé után a télikertben: apokaliptikus Isten, konkurencia-nélküli mammut-bank és Európa-pusztító rabszolga-lázadás valami opalizáló azonosság-félébe folynak össze ...” De azért Weöres – igen! Ő és Szentkuthy! Az örökazonosságok!

A 23. rész mintha visszacsatolna (hát azért persze, meg van szövődve ez az anyag!): „Hipochondriám egyik legkedveltebb téma-metaforája: ...” S jön egy „italiai” történet, történelmi. A tanulság: „Minden ...” Nem. „Majdnem minden cselekedetem ennek a durva sémának egy-egy elkentebb vagy markánsabb változata”.

Most akkor a pontosság megváltás a hipochondriában? Vagy újabb hipochondria, az igazi? A kényszer, az a hipochondria, a pontosságé? Vagy épp ez Szentkuthy hatása? Hogy így elindít minket egy pszicho-valós úton? Változott a kor, maqam ily hatást nem

is remélhetek! Marad: Nagy Koala Kártya, 2001/I. Torna, XVI. forduló: „KS/Pippa/Cicu kontra Lapos/Szivacs/Wagner/Toty: visszavágás a 2:9-ért, de csak 4:4, lapegyenlőség után 6:5-tel, így KS-ék minusz indexe még jól jöhet a döntetlenért + indexes Laposéknak”, és hogy Lapos, ennyit bírok mindenütt megírni csak, mint az anyám paplanján az a ... szivacsolt, „kis szivacsmedve, magától szétomlott a kazettában”. Ez a partikularitás marad? Vagy hogy értelmezem: mi a Kártyabajnokság 29. éve? Szentkuthy kora óta ide jutottunk volna? Az én hitelességem ez? Mert minden másommal pótolható, helyettesíthető vagyok? Minden más „tudomásomat” más is tudja, legföljebb hárman összeállnak, sőt, van, aki háromannyit tud, mint én ...

Mit ír Szentkuthy a 24-ben? „A fákat nézni, végre úgy, hogy semmi közöm sincs hozzájuk, csak éppen élvezem őket. Sokkal, de sokkal reálisabbak, semhogy valami élet-attitűdöt, vallást vagy tudományt váltsanak ki belőlem”. Szépséges fogalmazás. De hát Nemes Nagy Ágnes és a fáknak az ő kimondhatatlan tettei, mit meg kéne tanulunk? Ahány esszéizmus ... ahány tudomány, vallás ... mit bennünk emez vagy amaz kivált ... sőt, legkivált! De egy ajtó fája, maga. Ahogy repedezett a lakkja a cserépkályha hőjétől, ahogy gatyák száradnak rajta, olasz-kisvárosiasan, madzagon, itt Tandori úréknál, és ahogy kutyám kaparja, ki akar menni a hallba vizet inni, ám én Totyi madarunk miatt az ajtót bekattintottam, kutyánk „hálásan” térden nyal, hogy megértettem őt, aztán iszik, aztán visszajön, Totyi újra a kezemen ül ... elfelejtettem kezet mosni, hű!

*

Eltökéldött, Szentkuthynak ezt a könyvét én regényként olvasom!

A fák is „így háton fekvésből nézve igazán szépek”. Úgy olvasom az *Alázat* ... -ot, ahogy igazán a leges-leges-legszebb. Benne a dublini beszállókártyám maradványa. Ez a könyv volt velem ott, igaz, nem olvastam túl sokat. Hideg volt a szobám! Kezem se dugtam ki szívesen a takaró alól este.

Oda-hallatszik neki valami távlatos (távoli) villamos-csengő az élet, melyhez „többé” semmi köze. Többé! Mely abszolutizálás. Szép Ernő jut eszembe (miért nem lehet mondani: „Szentkuthym”? íme: „De messzi van az élet, de messzi van az élet ... /Zászló leng, hinta száll, tűzijáték lobog,/Arany kocsik forognak, tükrös ládák zenének”. Szép Ernő, a másik Legnagyobb-és Mellőzött (ma is!): „Mit tudok annyit nézni a lombtalan fán,/Mikor a levelek már mind leszálltak,/Az őszi rajznak titkos értelme van tán,/Amit írnak az összevissza ágak./Hogy fejtsen meg? Hogy értsem? Mit csináljak?”

Hogy bírjam ki (irodalmunkat, itteni léteimet, mind a sok „helytörténetet”)? Más-más módon Szép Ernő és Szentkuthy olvasásával. Érdekes, Szép Ernő, József Attila (és nem József!), de Szentkuthy, még Mészöly is csak így, Pilinszky, Ottlik. A fák meg: „van-e nagyobb csoda, mint a világűr előcsarnokában lebegő százezer levélke, melyek között egyetlenegy se moccan?” Micsoda ámulat ez a világűr-előcsarnok! Egy példa az ezerből (de valóban annyiból!), Szentkuthy ihletettsége, mesterségi-tudása, irdatlan műveltsége, reménytelensége (hiszen hogy valakinek ennyi mindene van, az reménytelen! Az, hogy az *Alázat* ... 154 passzus, na ja, történetesen, de hogy minde külön-külön három-hét-tizenöt-féle ágazik, és a végén művtöri elmélkedés a Raguza, ám hogy Splitben a feleséggel ott esszük az Ezüst Kapu éttermében, éjszakai boszniai hazaút előtt, 1967-ben a „dzsigericát”? Hogy az is benne ebben a Raguzában stb.). Milyen reménytelen a „szeretsz, szeretlek”-en (N.N.Á.) túl ez: hogy plain-air Lázárok, ortodox sír-lakók, oly dolgok megnevezhetetlensége, mint Szentkuthy heverése, mondja, „mint az én heverésem”, túl minden tudhatónak a tudás-modusán ... azon feltétlen túl ... de közben tódul a roppant mennyiség, ihletődnek egymástól az elemek ... Jó, Totyi maradt egyetlen madarunk, mindennél fontosabb az élete. De az én életem, ó, reménytelen, mindennél fontosabb a Lapos-klub, a KS-klub, a Barnabásék-Klub, az AAAA-klub (egyikük: Alassio, Itália!), a Dömi Főmedvém szempontjából. Hogy néha megnézem, megsimítom őket, vannak. Kinyitok nekik egy ajtót. És a térden-nyalítás térdszalagrendjét kapom kutyánktól (hálásból? hogy ilyen értelmes vagyok?), és mit kapok medvéinktől, „a játékoktól”? Hogyan szakad meg halálommal a két kártyaliga bajnokságsorozata? Van-e neve, előre már, lesz aztán, neve ennek a végső heverésnek? Szentkuthy a halált mindig beletudja a reneszánsz áradásba. Reneszánsz barokk!

*

Más ez a tarkaság, mint amilyenhez magam eljutni tudhattam. (Az én evidenciátörténeteim, íme, például: „Nekem ez kínai”. Erre a jeligére. „Összetéveszttem Tu-fuval a Pierrot le Foux-t.” De itt is tudni kell, ki volt Tu-fu stb.) Hol van a mai (legyünk nagyképűek!) lét-érzékelés a Szentkuthy-féle poszt-expresszionizmustól! Ahogy: „A szerelem? Rohantam végig a Belváros utcáin, lehetőleg szembe az emberekkel, a vízesésként rázúhogó nőekkel ... villanó kardlapokkal ütött rám a víziójuk (mint a folyómenti malmok iszapos-hablányhajás lapátja – ssssss!), le-lesüllyedve a mélybe, s aztán egyszerre csak fel a magasba, mint egy pipacsból elröppenő fekete ópium-holló ... ” Ezt megrajzolom! Meg én! – ”, Szentkuthy sosem tételes, tézises, ő maga az élet-filozófia, az élet-halál-eszmélkedés az áradó, reá-valóban-zuhogó tömérdekséggel ... S ez a sok minden őt „beármékol”-ja. És: „A portrék, az arcok, a világ egyetlen ötlete, minden nagyhírű pozitívum ... ” (Mondtuk?) „ ... groteszk devalvációja után az egyetlen maradék a pulton: arcok. Fikció lampionjai ... ” Mely pulton? Bement vásárolni? Nem is a Váci utcán rohan, vagy hol? Szentkuthy azért nem „Szentkuthynk”, mert Szép Ernő egy-szál-figura marad, ahogy nyakkendőket néz, mindet megvinné, eláraszítja reménytelenül a világ átfoghatatlan bősége, meg az a szegény, hogy ő – bár hitelbe a szép öltönye – a szemközt jövő, szinte kolduló szegény madárijesztőhöz képest: császár, cár! Ő a mi Szép Ernőnk. Szentkuthy, nem kevésbé reménytelenül, nem „a miénk”. Helyettünk van?

„ ... Isten pecsétnyomói” ezek az arcok, „ ... a nihil tarka hangyatojásai, a szex-virtustánc előhímezett ováljai ... ” Stb.

Aztán, hogy ne részletezzük „ki” a *történetet*, egy gyors Szentkuthy-közvetítés: „Ő, a szociális élet ellentétei – mon Di –, erre vonatkozólag teóriák is voltak ... ” Beh bájos! Figyeljük meg, milyen ellentét a logikus-racionalista-pontos Kosztolányihoz, az örökké egzisztencialista Szép Ernőhöz képest ez a vad rohant. Jó, malom a pokolban, az nem zokog benne, nem kelepel én-nem-tudom-mi ... de azt se feledjük: több dolgok vannak földön és egen. És Szentkuthy, de minimum, azt bizonyítja, hogy igenis vannak több dolgok így, másképp is vannak a dolgok, mint hinnők, és még annyit se mondott akkor, hogy Ferravistola Buxy Heat York Conditional Jockeys Rated Hurdle Class G. Csupa olyan dologról beszél Szentkuthy (még egy korábbi kor, próbálok hízelegni magamnak, ma ez mind még reménytelenebb? a leszállt színvonal így is értendő ... kis nyelvi tréfák ... politikai aktualitású oldalbökések ... émélyítően röhejes hangulatfestések ... patikusnői ordenáriság helyett kis-natúr sötétkosz?), csupa olyasmiről, amit nemcsak, hogy érthetünk, de ami összehozza ... bocsánat, semmi mélylélektan ... a gyerekkorunk Belvárosát, ahová oly ritkán szabadultunk be, ahogy az édesanyánkkal vagy a nagynénénkkel (Ottlik: Júlia!) megyünk, össze azzal, hogy elpusztultan lobogva, fél-józanul, de fékezhetetlenül ... mit tudom én, hova. Sem emlék, sem ily rossz, meggyötrő varázs nem visz be engem többé sem a Belváros éjébe, sem el nem dízeltargoncáztat Tipperarybe.

Ám a klubjaimért (Dömiék, KS, Totyi) élnem kell.

Pilinszky mondta közben: hogy nem óv, nem véd, nem vált meg semmi szenvedés, isten. A kultúra sem. Csakhogy Szentkuthy „tesz” a megváltódás közepébe, a kínokéba (bár tud róluk, mindennél jobban tud ezekről is), őt az áradás sodorja ... ne mondjuk egyszerűen azt: írói feladatát pontosan teljesíti? Borzaszt, de mégis az. Ez történik nála, vele. Erre egy példa ő. Hogyan jár két lábon

az abszolútum. Mely mégsem anyag, nem agy-tudás, nem gesztus, erotika, szellemesség. Mégis: maga az irodalom. Még inkább, mint Szép Ernőnél. Szentkuthy író, hát ír. Az irodalommal csinálják egymást. És semmi helytörténet, semmi „itteni létezésünkre ráfogatva az ontológia általánosa” (magamat idéztem). Szentkuthy a Tiszta Típus. Ezért nem fog eljönni belátható időn belül „az ő ideje”. Sikere, na ja, „siker”, ezért mindenkor teljes: több nem lesz, jobb nem jut neki ennél. De nem szekta rajong érte. Hanem az esztétikai ép ész. Mondjuk: esztétikai. Is.

*

Nehéz, persze, hagyni, félrehagyni „pont ezt” a Szentkuthy-történetet! Miss Deliójával, a három nőtípussal – mellette „távoli hercegnők” és szerelem-feleség –, azzal, ahogy „öngyógyításaid kétségbeejtők; azok tesznek embertellené, testtelenné. A három üvegcséd ... Ó Szentkuthy mindig ilyen delejesen konkrét! Még a nevek is: „... oxalyn, hydrosyn és minothrax ...” De hogy minden baját ezzel gyógyítja a hölgy, ám megkapja: „sejtelled sincs lelki és testi okok különbségéről, anatómiáról, bőr és szív, vér és haj különbségéről”. Miért, oly sokaknak van „ma” fogalma bármi érdemlegesről, kérdezzük, van? „... valami homogén nő-kristálynak, vagy nő-fluidumnak érzed magad ...” És teljesen egyenértékű a vérnyomásmérés, pucitrax, kristály, ilyen-olyan kosztüm „és férfi-ölelés”. Miért, Doderer nem azt mondja-e ifjú (férfi) hősről: azt gondolta? ezt gondolta? még hogy gondolta! hogyan lehet gondolkodásnak nevezni azt, ami a fejében volt; és csak a végén, történetesen a halál közelében, történetesen ez a kedves fiatal fickó igen, de sokan halálukig sem, elkezdett mégis gondolkodni. Doderer hahotázva fogadta, ha valaki azt mondta: így gondolom ... úgy gondolom ... és ez nem szellemi dandyzmus nála, sem Szentkuthynál. Maximalizmus. Végtelenül szórakoztató előadásban (Szentkuthynál feltétlenül, ám Doderernél, más mód, szintén).

Helyszínei. Cselekedetei(nk). „Egyik napot a Szent Márk aranyispizkában töltöttem, misét hallgatva, gyónva, litániázva, a hűség fantasztikumát erőszakolva gondolataimba. Másnap a Lidón dideregtem, lesve a filmszínésznőket ...” Igen ám, de a realitás: hogy folyton zuhogott az eső, „s még másnap se jött ki lábujjaim közül a sár”. Egy meg nem írt cselekményű regény (emlékezzünk: történet!) hiperrealista részletei, mondanánk ma. De nem. Maga a regény ilyen, Szentkuthy esszéje, mely nem esszéregény. Hanem létezésregény. Esszéisztikusan.

Így fohászodik is: „Röppenjétek az égnek, erdei madarak, üzenjétek meg az isteneknek, hogy ne jöjjenek apollói göggel engem feltámasztani, vissza a rossz nominalizmusok és rossz fátum-klisék világába ...” Micsoda át-tekinés! És: „A szárnyuk halkán nyílik, mint egy szem félig-ébredéskor, vagy egy kopolyú az akvárium üvege mögött ...” Milyen tágas a spektruma! De aztán? „De aztán nagyot lendülnek, mint a hirtelen szélrohamtól a fölborzolt könyvlapok, és viszik a halottak üzenetét a fölösleges isteneknek.” Mert minden zöld, térünk vissza a fákhöz.

Ma történetesen eddig jutottunk.

Kevesebb több.

Ám magánál Szentkuthynál az ég világán semmi baj abból, hogy „ilyen sok”. Se ki nem zár másokat (e sokságával), se arra ne panaszkodjunk, hogy életünk túl rövid, Szentkuthy túl hosszú lenne.

„Mily vékony a boldogság s az öröm indája”, inkább. Miattunk mégis? Vagy reszketeg a fehér szál, átér-e e sötét világon?